

نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هفتم، شماره بیست و ششم، پاییز ۱۳۹۵

شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸، شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶

دریافت: ۱۳۹۵/۲/۱۹ - پذیرش: ۱۳۹۵/۸/۱۰

<http://jupm.miau.ac.ir/>

صص ۱۳۰-۱۱۳

تحلیلی بر قابلیت‌ها و محدودیت‌های توسعه فیزیکی شهر نورآباد ممسنی؛ با

تأکید بر شاخص‌های شهر سالم در مدل SWOT

علی شمس‌الدینی: باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران*

پریا کیانی: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، مدرس دانشگاه پیام نور، نورآباد، ایران

محمدرضا امیری فهلیانی: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

چکیده

افزایش روزافزون جمعیت شهرنشین و در پی آن رشد شهرها در کشور، توجه به چگونگی کنترل گسترش شهرها و گام برداری در راستای توسعه پایدار به منظور ایجاد شهر سالم را ضروری ساخته است. شهر نورآباد ممسنی در سال‌های اخیر با افزایش سریع جمعیت مواجه بوده که این امر سبب گسترش و دست‌اندازی شهر به محیط‌های پیرامونی شده است. بدین منظور ضرورت توجه به رشد آتی آن، تدوین برنامه‌ای مناسب به منظور توسعه مناسب این شهر را دوچندان می‌نماید. در این پژوهش سعی شده است با شناسایی عوامل تأثیرگذار و ارزیابی آن، جهات بهینه توسعه فیزیکی شهر نورآباد ممسنی با استفاده از مدل SWOT مشخص شود. در این مرحله توسعه شهر را با توجه به شاخص‌های طبیعی توسعه فیزیکی و شاخص‌های مصنوعی مورد ارزیابی قرار گرفته است. روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی و جمع‌آوری داده‌ها مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و بازدید میدانی است. استنتاج حاصل از این تحقیق حاکی از آن است که اراضی واقع در مشرق و جنوب شرقی، زمین‌های بایر درون بافت شهر و همچنین برخوردار بودن از مراکز دانشگاهی، بهترین نقاط قوت توسعه فیزیکی شهر محسوب می‌شود. کمبود شدید کاربری فضای سبز در شهر، مناسب نبودن سیستم شبکه بندی شهر، نبود ساخت و ساز عمودی به نسبت تمرکز بیشتر جمعیت در مرکز شهر و فقدان سیستم فاضلاب شهری در سطح کل شهر از نقاط ضعف به شمار می‌رود.

واژه‌های کلیدی: شهر، توسعه فیزیکی، شهر سالم، مدل SWOT، نورآباد ممسنی

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

روند روزافزون شهرنشینی و توسعه فیزیکی شهرها و به دنبال آن بروز پیامدهای زیست محیطی، اجتماعی و جمعیتی، واکنش‌های گسترده طرفداران زندگی سالم به دور از آلودگی با محوریت بهداشت و سلامت جامعه انسانی و محیط را در پی داشته است (قدمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۵). با توجه به اینکه شهرها اغلب در تضاد با معیارهای زیست محیطی حرکت نموده و در ایجاد و گسترش اجتماعات حاشیه نشین، بی‌ثباتی اجتماعی، مشکلات بهداشتی نقش اساسی دارند، و با کابوس گرمایش زمین نیز پیوند خورده‌اند. از سالهای ۱۹۷۰ م. به این سو مردم بتدریج متوجه نارسائی خدمات بهداشتی و وضعیت رفاهی در شهرها شده‌اند، که نتیجه آن تدوین استراتژی بهداشت برای همه تا سال ۲۰۰۰ از سوی سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۷۹ بوده است (قدمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲). در سال ۱۹۸۶ اولین کنفرانس بین‌المللی پیرامون بهبود وضعیت بهداشت و سلامت در اوتاواي کانادا بیانیه‌ای را صادر نمود که در آن شرایط و ملزومات بنیادین برای بهبود سلامت افراد را عواملی چون وجود ثبات اجتماعی، داشتن مسکن، آموزش، غذا، درآمد، اکوسیستم با ثبات، منابع پایدار، عدالت اجتماعی و برابری تشکیل می‌دادند (Health Promotion, 1986: 3). یک شهر موفق و سالم شهریست که بتواند بین کلیه نیازهای اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی خویش تعادل برقرار نماید. به عبارتی قادر باشد تا در برابر فشارهای وارده از اطراف، واکنش مناسب بروز بدهد. همچنین باید

بتواند ضروریات و دغدغه‌های شهروندان را در فراروی هر برنامه‌ریزی بگذارد، ضمن این که در عین حال، از امکانات طبیعی، محیطی و استعداد ساکنان خویش مطلع بوده و براساس آنها به استقبال یک آینده مطمئن برود. (قدمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴).

بنابراین شهر مجموعه تجسم و تبلور فضایی ایفای نقش‌های اساسی انسان در محیط جغرافیایی است که به تناسب امکانات، استعدادها، بضاعت فرهنگی و ذوق و سلیقه‌های فردی شکل گرفته و توسعه می‌پذیرد (رهنمایی، ۱۳۶۹: ۸۰). لزوماً شکل‌گیری و تغییرات ظاهری بافت شهری و رشد و توسعه آن در تبعیت از مجموعه عوامل مکانیزم‌های تصمیم‌گیری، سیاست شهری، رفاه اجتماعی و بهبود زندگی انسان صورت خواهد گرفت و شکل‌گیری جدید در راستای عوامل فوق تحقق خواهد یافت (زنگنه‌چکنی، ۱۳۸۱: ۴). از طرفی توسعه فیزیکی ناموزون شهرها بیشتر به سیاست‌های اداری روستا-شهر وابسته بوده و روند بورس بازی، معاملات اقماری زمین نیز از عوامل اصلی در توسعه فیزیکی ناموزون شهرها محسوب می‌شود (شکویی، ۱۳۷۳: ۲۱۴). در این راستا تحلیل و ارزیابی تناسب زمین برای توسعه کالبدی شهرها یکی از نگرانی‌های اصلی جغرافیدانان و برنامه‌ریزان شهری است. در شرایطی که در اغلب شهرها توسعه کالبدی روندی سریع و فزاینده دارد، شناخت و مکانیابی اراضی مناسب برای توسعه کالبدی شهرها بسیار ضروری است (کرم، ۱۳۸۴: ۹۳). امروزه مناطق طبیعی و روستایی در حاشیه شهرها به عنوان ماده خام توسعه شهری مورد استفاده قرار می‌گیرند جایی که توسعه نااندیشده کاربری‌ها باعث تحلیل زمین‌های مرغوب و از بین رفتن

دوران تولد این شهر نقش عوامل طبیعی غیر قابل انکار است. محدودیت‌های طبیعی برای گسترش شهر از طرف غرب، شمال و جنوب به دلیل زمین‌های کشاورزی مرغوب و ارتفاعات و همچنین محدودیت‌های مصنوعی از جمله لوله‌های نفت و گاز و برق وجود دارد. بنابراین، وجود جاده ورودی شهر نقش زیادی در توسعه شهر داشته است و این شهر بیشترین گسترش خود را در همین جاده داشته است. در این مقاله سعی شده است تا توسعه فیزیکی شهر نورآباد را با توجه به شاخص‌های مرتبط با شهر سالم مورد بررسی قرار گیرد و به عبارتی دیگر شاخص‌های محیطی که در مکانیابی و توسعه فیزیکی یک شهر سالم باید مد نظر قرار داشته باشد، را مورد توجه قرار داده است. عواملی که توسعه فضایی شهر نورآباد را تحت تأثیر قرار می‌دهد باید شناسایی کرد و انجام این امر مستلزم نگرستن به مسائل در قالب یک دید سیستمی است.

۱-۲- اهداف تحقیق

هدف از این پژوهش ارائه راهبرد و سیاست‌های توسعه فیزیکی شهر نورآباد است که بتوان با استفاده از آن مشکلات ساختاری برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی شهر نورآباد را رفع کرده و نقاط قوت و فرصت‌های آن را تقویت و نقاط ضعف و تهدیدات توسعه فیزیکی شهر را به حداقل رسانده و یا رفع کرده و با توجه به مولفه‌های شهر سالم بتوان گامی در جهات پایداری بیشتر توسعه فیزیکی شهر نورآباد برداشته شود.

اکوسیستم‌های حساس می‌گردد و محیط طبیعی و مصنوعی را دچار بحران می‌سازد. برای کنترل و هدایت چنین توسعه‌هایی مشخص نمودن جهات مطلوب توسعه، مکان‌های صحیح زمین و اعمال سیاست‌های حفاظت طبیعی در راستای اهداف اجتماعی و اقتصادی، نیاز به برنامه ریزی توسعه زمین‌های شهری دارد (پورجعفر و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۲). توسعه فیزیکی شهرها فرایندی پویا و مداوم است که طی آن محدوده‌های فیزیکی شهر و فضاهای کالبدی آن در جهات عمودی و افقی از حیث کمی و کیفی افزایش می‌یابد اگر این روند سریع و بی برنامه باشد ترکیب نامناسبی از فضای شهری بوجود می‌آید در نتیجه سیمای شهری را با مشکلاتی روبرو می‌کند در توسعه نامتجانس شهرها با حالت تراکم بیش از اندازه جمعیت، تمرکز فعالیت‌ها و فراوانی ساخت و سازها، رشد و گسترش فیزیکی بی رویه کانونهای شهری و تخریب اکوسیستم‌های طبیعی مواجه هستیم (شکوئی، ۱۳۸۶: ۸۵).

الگوی توسعه فیزیکی شهر، به دلیل تأثیر بالایی که در شکل‌دهی نظام استقرار خدمات و استخوان بندی شهر ایفا می‌کند می‌تواند مبنای مناسبی جهت ایجاد و توسعه مطلوب به شمار آید. به عبارت دیگر با ارائه چارچوب مناسب طراحی فیزیکی شهر می‌توان از آثار توسعه نامناسب شهری کاست (طاهری، ۱۳۸۱: ۵). پس در همین راستا جهت شناخت بهتر جهت برنامه ریزی و رسیدن به خاسته‌هایمان رعایت سه نکته اساسی است، شناخت کامل از گذشته، شناخت وضع موجود و پیش بینی متفکرانه و حساب شده برای توسعه آینده‌ی شهر نورآباد یکی از شهرهای میانه اندام استان فارس است که در مسیر تکاملی در

۱-۳- سنوآل‌ها و فرضیه‌ها

- ۱- آیا محدودیت‌های طبیعی در توسعه فیزیکی شهر نورآباد مؤثر بوده‌اند؟
- ۲- آیا عوامل مصنوعی در این روند مؤثر بوده‌اند؟
- ۳- آیا عامل مهاجرت در توسعه فیزیکی شهر نورآباد تأثیری داشته‌است؟

- فرضیه‌ها

- ۱- به نظر می‌رسد جهت بهینه توسعه شهر نورآباد به سمت غرب است.
- ۲- به نظر می‌رسد عوامل طبیعی و مصنوعی در توسعه فیزیکی شهر نورآباد تأثیر بسزایی داشته‌است.
- ۳- به نظر می‌رسد عامل مهاجرت در توسعه فیزیکی شهر نورآباد تأثیر بسزایی داشته‌است.

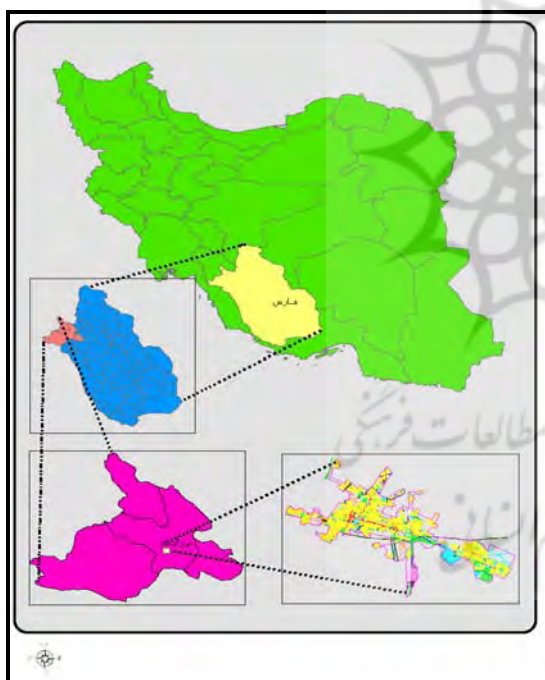
۱-۴- روش تحقیق:

این پژوهش یک تحقیق توصیفی-تحلیلی است که هدف اصلی آن تعیین بهترین مکان مناسب برای توسعه فیزیکی شهر نورآباد مبتنی بر شاخص‌های محیطی شهر سالم است که کمترین اثرات سوء را در حال حاضر و در بلندمدت به دنبال داشته باشد. توسعه شهر را با توجه به شاخص‌های طبیعی توسعه فیزیکی و شاخص‌های مصنوعی با استفاده از مدل SWOT مورد ارزیابی قرار گرفته‌است.

۱-۵- معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان ممسنی به مرکزیت شهر نورآباد و با وسعت ۶۸۷۶ کیلومتر مربع ۵/۶ درصد از کل مساحت استان فارس را به خود اختصاص داده‌است. این شهرستان در غرب استان و در محدوده جغرافیایی ۵۰ درجه و ۳۶ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۵۸ دقیقه طول شرقی قرار گرفته‌است (امیری فهلیانی، ۱۳۹۰: ۹۷). شهر نورآباد

مرکز شهرستان ممسنی، اولین و بزرگترین نقطه شهری این شهرستان محسوب می‌شود که مساحتی بالغ بر ۱۷۸۹ هکتار در ۱۶۰ کیلومتری شمال غرب شیراز، و در موقعیت ۵۱ درجه و ۳۲ دقیقه طول شرقی و ۳۱ درجه و ۱۳ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته. ارتفاع این شهر از سطح دریا ۹۰۰ متر است. شهر نورآباد ممسنی در یک دشت بزرگ و صاف واقع شده که زمین‌های کشاورزی مرغوب، اطراف آن را گرفته و آن را به صورت یک شهر درآورده و در محدوده شمال شرق و مشرق احتمال قرار گرفتن آن تحت زلزله وجود دارد. شیب عمومی شهر از مشرق به مغرب شهر است (ضرابی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۸).

شکل ۱- موقعیت شهر نورآباد در کشور، استان فارس و شهرستان ممسنی

در بسیاری از مکتوبات مربوط به شهر نورآباد از وجود شهری به نام «نوبندگان» در محل کنونی این شهر نام برده شده‌است و هر چند که آثار و ویرانی‌های آن در جنوب شهر نورآباد کنونی باقی

۲- مفاهیم و مبانی نظری

توسعه فیزیکی شهر: به افزایش کمی و کیفی کاربری‌ها و فضاهای کالبدی یک شهر در ابعاد افقی و عمودی که در طول زمان انجام می‌گیرد می‌توان توسعه فیزیکی اطلاق نمود. و اگر این روند سریع و بی‌برنامه باشد به تنسيق فیزیکی متعادل و موزون فضاهای شهری نخواهد انجامید و در نتیجه سامانه‌های شهری را بامشکلاتی مواجه خواهد ساخت. توسعه فیزیکی یا توسعه کالبدی یک شهر به خودی خود نمیتواند بد باشد و نه میتواند خوب و بی‌نقص باشد. نمیتوان از توسعه شهرها ممانعت به عمل آورد چراکه شهر نیز همچون موجودات زنده، بوجود می‌آید، رشد می‌کند و بزرگ می‌شود، عوامل عدیده‌های نظیر رشد جمعیت و مهاجرت به شهر، این توسعه فیزیکی را تسریع می‌کند (واحدیان بیکی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۲). امروزه شهرها از اهمیت فزاینده‌ای برخوردار شده‌اند، بر اساس آمار ارائه شده توسط سازمان ملل در آغاز قرن بیست و یکم بیش از ۵۰ درصد مردم در شهرها زندگی می‌کرده‌اند، از آنجا که نرخ رشد جمعیت شهری ۴ برابر جمعیت روستایی است، پیش‌بینی می‌شود که تا سال ۲۰۲۵ تعداد شهرنشینان دو برابر شده و به حدود ۵ میلیارد نفر برسد (Uwe.Dichman, 2008:1) ایران نیز دقیقا این روند شتابان شهرنشینی و توسعه شهرها را از جهت توسعه فیزیکی و جمعیتی طی چند دهه اخیر داشته است (واحدیان بیکی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۳)

شهر سالم: ایده شهر سالم یا جنبش شهر سالم در دهه ۱۹۸۰ ی از کشور کانادا آغاز شد. این جنبش در آغاز اهداف زیست محیطی و بهبود وضعیت بهداشتی شهرها و سکونتگاه‌های انسانی را مدنظر داشت؛ لیکن

است، اما اطلاعات تاریخی بسنده‌ای در این زمینه در دست نیست تا بر اساس آن بتوان تحلیل بیشتری در این در زمینه مسایل تاریخی شهر نورآباد ارائه داد (مجیدی، ۱۳۷۱: ۹۱). شهر نورآباد در مجموع از پیوستن ۲۹ روستا و مکان - مزرعه در اوایل دهه چهل بوجود آمده است و هریک از این نقاط در حال حاضر محله‌ای از شهر را تشکیل می‌دهند از این روست که ساکنان چنین نقاط به عنوان ساکنان محلات مختلف شهر شناخته میشوند. وجود اراضی کشاورزی در حاشیه محلات و نواحی شهری در مواردی تفکیک دقیق محدوده سستی آنها را با دشواری همراه می‌سازد که به منظور رفع چنین مشکلی طرح توسعه و عمران (جامع) شهر بر اساس محدوده تعیین شده و مصوب کل شهر را به سه ناحیه و سیزده محله تقسیم کرده است تا برنامه ریزی توسعه و عمران آتی شهر براساس این تقسیم بندی انجام پذیرد. بافت غالب محلات موجود شهر به دلیل پیشینه سوابق روستایی بودن آنها همچنان از ویژگی‌های روستایی برخوردار است و نوع معیشت غالب ساکنان آنها نیز عمدتاً کشاورزی و دامداری است این مسئله بر ویژگی‌های فیزیکی بافت محلات نیز تأثیر نهاده و شکل روستایی به آنها بخشیده است. در این زمینه بررسیهای انجام شده نشان میدهد که بیشترین گرایش توسعه شهر در اراضی کشاورزی حاشیه محلات مرکزی و پیرامون شبکه‌های ارتباطی شهر بوده است که نتیجه این ساخت سازها بافت نواحی و محلات نیز شکل گرفته و روی اراضی کشاورزی پیرامون گسترش یافته است (طرح جامع، ۱۳۷۴: ۴۲).

است و حرکت تکاملی دارد. بنابراین، در این ایده بر این نکته تأکید می‌شود که انسان و شهر زیرمجموعه‌هایی از طبیعت هستند که به هیچ عنوان نمی‌توان آنها را از هم منفصل نمود. طبیعی است که داشتن شهر سالم و شهرنشینی متعادل بدون همکاری، هماهنگی و تعامل همه عناصر اعم از مردم (شهروندان) دولت و نظام برنامه‌ریزی کشور، شهرداریها و سایر نهادهای شهری مانند شورای شهر و حتی سازمان‌های غیر دولتی (NGO) نخواهد بود (زیاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۲).

جدول ۱- استانداردهای شهر سالم از نظر سازمان جهانی بهداشت (WHO, 2000)

شاخص‌های بهداشتی	شاخص‌های اجتماعی جمعیتی	شاخص‌های محیطی
پوشش سطح و اکسیژن‌سیون بچه‌های ۶ ساله	نرخ بیکاری	آلودگی هوا
(تعداد مرگ و میر) تمام سنین	درصد افراد معلولی که استخدام شده‌اند	کیفیت آب
تولد نوزادان با وزن کم	میانگین دوران تحصیل دخترها و پسرها	سطح فضای سبز
وجود برنامه‌های آموزشی سلامت	سوادآموزی بزرگسالان	دسترسی عموم به فضای سبز
امید به زندگی در بدو تولد		مکان‌های تفریحی و ورزشی
مرگ و میر نوزادان	درصد افرادی که کمتر از درآمد سرانه دریافت می‌کنند	درصد خانوارهایی که در مناطق مسکونی زیراستاندارد زندگی میکنند
کیفیت تغذیه	اشتغال	جمع آوری زباله

- بازشناسی و طبقه‌بندی فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در محیط خارجی سیستم؛
 - تکمیل ماتریس سوات؛ و تدوین راهبردهای گوناگون برای هدایت سیستم در آینده؛ صورت می‌گیرد (گلکار، ۱۳۸۴: ۴۹). مدل SWOT تحلیلی سیستماتیک را برای شناسایی این عوامل و انتخاب استراتژی‌هایی که بهترین تطابق بین آنها را ایجاد می‌نماید، ارائه می‌دهد. از دیدگاه این مدل، یک استراتژی مناسب قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند. برای این منظور، نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها در چهار حالت کلی WT, ST, WO, SO پیوند داده

رفته‌رفته اهدافی فراتر از مسایل بهداشتی شهرها را دنبال نمود. ریشه‌های پیدایش این جنبش را می‌توان در ایده‌های مربوط به آرمانشهرها- که به دنبال ایجاد سکونتگاه‌های پاک، آرام و بدون هرگونه ناهنجاری بودند - و نیز ایده‌های جدید شهرسازی- که از قرن نوزدهم و به دنبال نابسامانی‌هایی در شهرها مطرح شدند جستجو کرد (حمدی، ۱۳۸۵: ۱). در ایده شهر سالم، شهر موجودی زنده است که رشد میکند و متحول می‌شود. بنابراین، شهر سالم نوعی نتیجه و محصول نیست. بلکه نوعی جهت‌گیری و فرایند

تکنیک یا ماتریس SWOT: تکنیک یا ماتریس SWOT ابزاری برای شناخت تهدیدها و فرصت‌های موجود در محیط خارجی یک سیستم و بازشناسی ضعف‌ها، قوت‌ها داخلی آن به منظور سنجش وضعیت و تدوین راهبرد برای هدایت و کنترل آن سیستم است. در واقع، این روش بهترین استراتژی برای سازمان‌هاست (مرادی مسیحی، ۱۳۸۱: ۴۰). به طور اجمالی می‌توان گفت که این تکنیک ابزاری برای تحلیل وضعیت و تدوین راهبرد است و این امور از طریق:
 - بازشناسی و طبقه‌بندی قوت‌ها و ضعف‌های درونی سیستم؛

با خاتمه یافتن دوره نخستین طرح‌های شهرسازی ۱۳۶۶ دومین طرح‌های شهر توسط دفتر فنی استانداری فارس تهیه شد که با خاتمه یافتن افق طرح تا سال ۱۳۷۵ مورد استفاده قرار می‌گرفت، در سال ۱۳۷۵، طرح جامع و در سال ۱۳۸۰ طرح تفصیلی شهر که توسط مهندسین مشاور امکو ایران تهیه و تصویب شد، ملاک عمل برای فعالیت‌های شهرسازی شهر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۳-۲- ویژگی‌های توپوگرافی

یکی از عوامل مؤثر در ساخت و ساز شهری، شیب اراضی است که معمولاً برای احداث شهرها و یا توسعه فیزیکی آنها حداکثر شیب تا ۱۵ درصد پیشنهاد می‌شود و در شیب‌های بالای ۱۵ درصد موقتاً ممنوع می‌گردد که ساخت و ساز صورت نگیرد. زیرا ساخت و ساز شهرها در این شیب‌ها از نظر فنی و اصول شهرسازی و اقتصادی توجیه پذیر نیست. مناسب‌ترین پیشنهاد برای شهرسازی شیب ۶ تا ۵ درصد و نیز مجتمع‌های مسکونی و تاسیسات و تجهیزات شهر ساخته شده است. عامل شیب نقش سازنده و موثری در برنامه‌ریزی شهری در جهت احداث راه‌ها و ایجاد تاسیسات و تجهیزات شهری دارد (صدوق و نبینی، ۱۳۸۵: ۳۴). علاوه بر عامل فوق ارتفاعات موجود در محدوده‌های شمالی، و شمال غربی با شیب تند همراه با موانع مصنوعی دیگر که به آن خواهیم پرداخت محدودیت توسعه فیزیکی در این جهات را سبب شده است. ارتفاع شهر نورآباد از سطح دریا ۹۳۰ متر است. شهرستان ممسنی را از نظر ناهمواری میتوان به دو ناحیه کوهستانی و جلگه‌ای تقسیم کرد (رضایی، ۱۳۸۸: ۱۲).

می‌شوند و گزینه‌های استراتژی از بین آنها انتخاب می‌شوند (ابراهیم زاده و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۱۳).

۳- تحلیل یافته‌ها

۳-۱- وضعیت و روند توسعه فیزیکی شهر نورآباد:
از وضعیت روند توسعه قریه نورآباد و سایر روستاهای پیرامون آن که در حال حاضر به عنوان بخشی از بافت شهر به شمار می‌روند تا دهه ۴۰ شمسی اطلاع دقیق در دست نیست اما در عین حال می‌توان استنتاج کرد که پیش از اوایل این دهه شکل و ساختار روستایی بر بافت آن غلبه داشته است و از تجهیزات و تاسیسات رفاهی و خدماتی نیز کمترین امکاناتی در آن وجود نداشت و هیچ کدام از ادارات و سازمان‌های دولتی نیز به احداث شعبات خود در آن اقدام نکرده بودند. با ایجاد امکانات لازم و تبدیل نورآباد به یک شهر مهاجر پذیر، گسترش ساخت و سازها روی اراضی کشاورزی، و تبدیل آنها به کاربری‌های شهری شدت پذیرفت. در این زمینه رشد جمعیت شهر نیز از نرخ نسبتاً بالایی برخوردار شد. به نحوی که در هر دهه ای، تعداد آن به دو برابر دهه قبل افزایش یافت و این امر تهیه نخستین طرح‌های شهر را ضروری ساخت. این طرح در سال ۱۳۵۶ توسط مهندسین مشاور معماری زیر نظر دفتر فنی استانداری تهیه شد و پس از تصویب، ملاک عمل شهرداری که از سال ۱۳۴۲ در شهر احداث شده بود قرار گرفت. این طرح در دوره خود تا سال ۱۳۶۶ نظارت و کنترل بر ساخت و سازها و توسعه شهر را به عهده داشت. در دوره این طرح، عکس هوایی شهر نیز در سال ۱۳۶۲ توسط سازمان نقشه برداری کشور تهیه شد که هنوز در فعالیت‌های شهرسازی شهر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۳-۳- تحولات جمعیتی شهر نورآباد

در حال حاضر سه نقطه شهری در شهرستان ممسنی وجود دارد که شهر نورآباد پرجمعیت‌ترین نقطه شهری و مرکز این شهرستان به حساب می‌آید. جمعیت این شهرستان در سرشماری سال ۴۵ معادل ۵۲۷۱ و تا سال ۱۳۵۵ تعداد ۵۷۱۳ نفر جمعیت به آن افزوده شد و به ۱۰۹۸۴ نفر بالغ گردید. یعنی تعداد جمعیت بیش از دو برابر شد. و جمعیت این شهر در دهه ۶۵-۱۳۵۵ به ۲۵۳۳۳ نفر که رشدی معادل ۸,۷۰ درصد داشته است افزایش یافته است. این رشد نشان می‌دهد که طی این دوره جمعیت شهر ۲/۵ برابر شده است. این شهر نیز همانند سایر شهرهای ایران به دلیل عوامل مختلف سیاسی و اقتصادی و خصوصاً وقوع جنگ تحمیلی و حرکت سیل عظیم جنگ زدگان و روستائیان به طرف مناطق شهری برخوردار از امکانات و جاذبه‌های بیشتر، با افزایش جمعیت رووبرو شد (بحرینی و همکاران، ۱۳۷۹، ۴۱). مرکزیت شهر نورآباد در شهرستان ایجاب نموده است که این شهر پاسنخگوی نیازهای حوزه نفوذ خود در ابعاد مختلف باشد و طبعاً بخش عمده‌ای از سرریز جمعیت منطقه نیز متوجه این شهر می‌گردد. بنا به دلایل فوق در سالهای بین ۵۵-۱۳۴۵ نرخ رشد سالانه ۷/۶ درصد بوده است. جمعیت شهر در سال

۷۵ به ۴۲۲۴۳ نفر افزایش یافته است که نرخ رشدی معادل ۵/۱ درصد با ۱/۵ برابر افزایش را نشان می‌دهد. با توجه به موارد یاد شده نرخ رشد جمعیت شهر نورآباد به طور نسبی بالا بوده است که عمده‌ترین دلایل این رشد می‌توان به شرح زیر برشمرد:

الف) - جمعیت شهر نورآباد طی سالهای گذشته با نرخ باروری عمومی بالایی رووبرو بوده است و هر چند که طی سالهای ۶۵ تا ۷۵ روند کاهشی داشته است لیکن اثرات باروری بالا طی سالهای گذشته به صورت اضافه شدن نرخ رشد و قدر مطلق جمعیت به گونه‌ای محسوس آشکار شده است.

ب) - جمعیت شهر نورآباد طی دهه‌های اخیر با روند شدید مهاجر پذیری رووبرو بوده است. به نحوی که بخش عمده از نرخ رشد بالای جمعیت به به نرخ بالای مهاجرت مربوط می‌شود. حاکم بودن معیشت دامداری در بسیاری از روستاهای شهرستان وافت این فعالیت طی سالهای اخیر مهاجرت به این شهر را شدت بخشیده است. به نحوی که بخش مهور میلاتی طی سالهای اخیر عمده جمعیت خود را به صورت مهاجر به شهر نورآباد روانه کرده است. در سال ۱۳۸۵ جمعیت شهر به ۵۲۵۹۷ نفر رسیده که رشدی معادل ۲/۲۱ داشته است

جدول ۲- تحولات خانوار، تعداد جمعیت و رشد سالانه جمعیت شهر نورآباد ممسنی (۸۵-۴۵)

خصوصیات جمعیتی	سال‌های آماری						نرخ رشد به درصد				
	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۴۵-۵۵	۵۵-۶۵	۶۵-۷۵	۷۵-۸۵	۸۵-۹۰
کل جمعیت	۵۲۷۱	۱۰۹۸۴	۲۵۳۳۳	۴۲۲۴۳	۵۲۵۹۷	۵۵۷۳۶	۷,۶	۸,۷۰	۵,۲	۲,۲۱	۲,۲۴
تعداد خانوار	۱۱۴۴	۲۲۴۶	۴۵۷۵	۷۴۸۹	۱۱۲۰۷	۱۴۶۶۸	۶,۹	۷,۳	۵,۱	۴,۱	۴,۳
بعد خانوار	۴,۶	۴,۹۰	۵,۵۳	۵,۶۴	۴,۷۶	۳,۸	۰,۶۳	۱,۲	۰,۲	-۲	-۲,۳

مأخذ: نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان نورآباد ممسنی طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۴۵

۳-۴- بررسی فاکتور مهاجرت در شهر نورآباد

در شهر نورآباد نیز به علت عدم وجود آمارهای تفصیلی از وارد شدگان و خارج شدگان به شهر ناگزیر در ابتدا وضعیت مهاجران وارد شده و جمعیت تشریح شده و سپس نرخ خالص مهاجرت را از طریق محاسبه اختلاف نرخ رشد طبیعی و واقعی برای دوره‌های زمانی گذشته مشخص می‌نماییم قبل از انقلاب اسلامی شهر نورآباد به واسطه دارا نبودن امکانات و خدمات از لحاظ طبیعی دارای جمعیت کمی بوده به طوری که جمعیت شهر نورآباد در سال ۴۵ فقط ۵۲۷۱ نفر بوده است و طی یک دهه (۵۵) به

۱۰۹۸۴ نفر رسیده است. بنابراین، تعداد مهاجرین طی سالهای ۵۵-۴۵ حدود ۱۶۸۲ نفر بوده است که بدین ترتیب، روند مهاجرت بسیار کند و رشد آن بطئی بوده است. اما بعد از انقلاب اسلامی با توسعه شهر و همچنین احداث تأسیسات زیربنایی، امکانات آموزشی و بهداشتی، درمانی و ورزشی در شهر نورآباد از یک طرف و از طرف دیگر عدم وجود امکانات مورد نیاز در روستاها باعث ایجاد فاصله بین شهر و روستاهای تابعه گردید. بنابراین، به دنبال آن جمعیت روستایی برای استفاده از خدمات شهری اقدام به مهاجرت نموده‌اند.

جدول ۳- میزان مهاجرت به شهر نورآباد طی دوره‌های ۵۵-۴۵، ۶۵-۵۵، ۷۵-۶۵، ۸۵-۷۵

سال	۴۵-۵۵	۵۵-۶۵	۶۵-۷۵	۷۵-۸۵
شرح				
تعداد مهاجران	۱۶۸۲	۷۲۸۷	۸۳۰۶	۴۲۵۳
مرد	۱۰۴۹	۳۸۹۸	۴۳۹۶	۲۱۹۸
زن	۶۳۳	۳۳۸۹	۳۹۱۰	۲۰۵۵

مأخذ: نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان نورآباد ممسنی طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۵۵

۳-۵- وضعیت اقتصادی شهر

بررسی عملکرد سه گانه بخش‌های صنعت، خدمات و کشاورزی در شهر نورآباد ممسنی بیانگر تسلط کامل بخش خدمات در اشتغال‌زایی این شهر است. بیشتر این امر ناشی از مهاجرت‌های روستایی است که معمولاً آنها، افراد غیر ماهری هستند و اکثر آنها در بخش خدمات مشغول به کار می‌شوند. از مهم‌ترین

دلایل رشد منفی بخش کشاورزی در این شهر خشکسالی و کمبود باران، توجه کمتر به کشت محصولات کشاورزی و از همه مهم‌تر بورس بازی زمین در شهر بوده است. که باعث از بین رفتن زمین‌های زراعی و کشاورزی روستاهای حوزه نفوذ شهر نورآباد ممسنی شده است.

جدول ۴- درصد تمرکز واحدهای اقتصادی، اجتماعی استان فارس در شهر نورآباد ممسنی

سال	استان فارس	نورآباد	درصد
شاخص			
تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده	۱۷۳۱۷	۲۹۹	۵۷/۹۱
تعداد صندوق پستی	۳۱۰۰	۵۱	۶۰/۷۸
تعداد شعب پستی	۴۲۱	۷	۶۰/۱۴
تعداد اماکن و تأسیسات بهداشتی و درمانی	۲۱۲۴	۲۳	۹۲/۳۴
تعداد اماکن و تأسیسات فرهنگی	۱۹۶	۶	۳۲/۶۶

تعداد مراکز ارتباطی و تلفن	۶۰۰	۳۵	۱۷/۱۴
تعداد مدارس	۱۶۹۵	۴۵	۳۷/۶۶
تعداد دانش آموز	۶۴۱۱۴۲	۹۸۷۴	۶۴/۹۳
تعداد دانشجویان	۱۱۹۸۷۸	۶۶۳۱	۱۸/۰۷
تعداد اماکن مذهبی	۶۵۰	۶۸	۹۶/۳۲

منبع: (سالنامه آماری استان فارس، ۱۳۹۰)

۳-۸- وضعیت کالبدی شهر

در شهر نورآباد طی نگاه اول سه بافت متمایز قابل شناسایی است. در یک تقسیم بندی کلی، این سه بافت را می‌توان به بافت متمرکز، بافت متصل و بافت منفصل تفکیک نمود (مهندسين مشاور امکو ایران، ۱۳۷۵، ۱۵۰).

از دلایل عمده پیوستگی بافت متمرکز، تقدم زمانی در شکل گیری آن در پیرامون قوی ترین و قدیمی ترین هسته شهر یعنی محدوده‌های قلعه انجیری و مالکی است. استقرار ادارات دولتی و نقش مبادلات تجاری، باعث ایجاد جاذبه بیشتر این بافت و گسترش و پیوستگی آن شده است.

بافت متصل در حقیقت از گسترش طولی ساخت و سازها در پیرامون محورهای ارتباطی به وجود آمده است و به صورت خطی ادامه یافته است. از محدوده‌هایی که در این بافت قرار می‌گیرند.

بافت منفصل موجود در واقع از بافت روستاهایی تشکیل شده است که در فواصل متفاوتی از بافت متمرکز قرار گرفته اند. این بافت علیرغم انفعال از بافت اصلی، تمایل به گسترش در پیرامون شبکه‌های ارتباط دهنده خود با بافت اصلی دارند. ابعاد متفاوت کالبدی، از خصوصیات بارز بافت منفصل به شمار می‌رود و دامنه نوسان ابعاد این لکه‌های جمعیتی از چند خانوار تا حدود یک محله متغیر است. بزرگی این روستاها مبین استعداد بالقوه آنها از نظر رشد و

۳-۶- وضعیت شبکه‌های ارتباطی شهر نورآباد

شهر نورآباد که در مسیر ترانزیت اهواز- شیراز و بوشهر- اصفهان قرار گرفته است که دارای موقعیت چهارراهی است. و این شهر از مراکز ثقل ارتباطات و گذرگاه‌های مهم جنوب ایران محسوب می‌شود. این شرایط باعث شده که این محورهای ارتباطی مهم در رشد و توسعه شهر نورآباد نقش مهمی بازی کند. مهمترین عامل تأثیرگذار بر شکل گیری و روند توسعه بافت متمرکز شبکه‌های ارتباطی موجود در آن است. به بیانی دیگر، می‌توان گفت که شبکه ارتباطی در این بافت به نحوی ایجاد شده است که باعث ارتباط و تثبیت لکه‌های جمعیتی موجود شده و گسترش آنها را در بافت هدایت کرده است. بافت متصل در حقیقت از گسترش طولی ساخت و سازها در پیرامون محورهای ارتباطی به وجود آمده است و به صورت خطی ادامه یافته است.

۳-۷- نقش عوامل فرهنگی و آموزشی در توسعه

فیزیکی شهر نورآباد

یکی از عوامل بسیار مهمی که باعث توسعه و گسترش شهر نورآباد ممسنی به سمت شرق شده است وجود مراکز دانشگاهی (دانشگاه پیام نور، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده فنی) و مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای در این سمت از شهر است. از زمان ایجاد این مراکز در سمت شرق، شهر با سرعت بیشتری به سوی این مراکز در حال پیشروی است.

شاخص در وضعیت مطلوبی بسر نمی‌برد. از شاخص‌های زیست محیطی که وضعیت مطلوبی در شهر نورآباد ندارد سرانه پائین فضای سبز است. از دیگر مشکلات مطرح شده در این زمینه کمبود مکان‌های تفریحی و ورزشی است.

توسعه آتی به شمار می‌رود. مهمترین عامل پراکندگی این بافت، وجود اراضی کشاورزی مرغوب در حد فاصل این روستاهاست.

۳-۹- وضعیت شاخص‌های زیست محیطی شهر نورآباد: یکی از شاخص‌های مهم شهر سالم شاخص زیست محیطی است که شهر نورآباد از لحاظ این

جدول ۵- وضعیت شاخص‌های زیست محیطی شهر نورآباد با استانداردها و سرانه‌های شهر سالم

وضع مطلوب	شهر نورآباد	
۱/۰۱	۱/۰۸	خانوار در واحد مسکونی
۰/۶۶	۱/۵	نفر در اتاق
۳۵ مترمربع	۵۶/۵۳	سرانه ی زیربنای مسکونی
۲/۵	۴/۷۶	بعد خانوار
۰/۵۱	۸۰/۳	تصرف ملکی واحد مسکونی
آلودگی ندارد	آلودگی ندارد	آلودگی (آب، هوا، صوتی)
۱۲ مترمربع	۶/۷۱	سرانه سطح فضای سبز
٪۱۰۰	٪۳۵	دسترسی عموم به فضای سبز
۲/۵ مترمربع	۰/۹۲	سرانه مکانهای تفریحی و ورزشی
دارد	دارد	حمل و نقل عمومی
٪۱۰۰	٪۱۰۰	جمع آوری زباله
ندارد	دارد	مشکلات محیطی

ماخذ: استنتاج از منابع مختلف

توسعه فیزیکی شهر نورآباد را رفع کرده و نقاط قوت و فرصتهای آن را تقویت کرده و نقاط ضعف و تهدیدات توسعه فیزیکی شهر را به حداقل رسانده و یا رفع کرد. و دست یافتن به ضوابط عملی شهر سالم در توسعه و گسترش شهر نورآباد در سالهای آتی است.

۳-۱۰- مکان یابی مناسب توسعه آتی شهر نورآباد
با استفاده از مدل مدیریت SWOT: یکی از اهداف اصلی پژوهش حاضر، تعیین پهنه‌های مناسب برای توسعه آتی شهر نورآباد بر اساس معیارهای شهر سالم است. در ادامه به ارائه راهبرد و سیاستهای توسعه فیزیکی شهر نورآباد می‌پردازیم که بتوان از طریق آنها مشکلات ساختار برنامه ریزی

جدول ۶- تجزیه و تحلیل عوامل خارجی در فرصت‌ها

فرصت‌ها(O)	وزن	درجه بندی	امتیاز
موقعیت نسبی و ارتباطی شهر	0.09	۵	0.45
امکن احداث پارک در کنار مجتمع‌های مسکونی استادبوم	0.02	۱	0.02
حاصلخیزی خاک و تولیدات کشاورزی	۶0.0	۳	۸0.1
امکانات توسعه صنعتی	0.02	۲	0.04
بر خورداری از چشم اندازهای طبیعی و گردشگری	0.08	۴	0.32

0.28	۴	0.07	برخورداری از چشمه آب معدنی
0.14	۲	0.07	بالا بودن تعداد جمعیت تحصیلکرده
0.03	۱	0.03	تصویب قوانین، جهت ایجاد یک شبکه مطلوب برای این شهر در حال رشد
0.06	۳	0.02	احداث کتابخانه بزرگ و مناسب برای شهر و فرهنگ کتابخوانی در شهر
۲۰.1	۳	۴۰.0	فعال کردن خطوط اتوبوس رانی در شهر نورآباد به دیگر مناطق
۰.۱۵	۳	۰.۰۵	برخوردار بودن شهر از شیب ملایم

منبع: (یافته‌های پژوهش)

جدول ۷- تجزیه و تحلیل عوامل خارجی در تهدیدها

امتیاز	درجه بندی	وزن	تهدیدها (T)
32۰,	۴	۰.۰۸	خط انتقال برق فشار قوی
28۰,	۴	۰.۰۷	عبور خط لوله نفت
۰.۳۲	۴	۰.۰۸	عبور خط انتقال گاز
۰.۱۰	۲	۰.۰۵	نداشتن برنامه مناسب برای وضعیت حمل و نقل شهر و حومه آن
۰.۱۸	۳	۰.۰۶	افزایش نرخ بیکاری
۰.۱۲	۲	۰.۰۶	آلودگی بعضی از تجهیزات مثل کشتارگاه برای مردم
۰.۱۵	۳	۰.۰۵	عدم سرمایه گذاری مناسب در زمینه گردشگری شهر و شهرستان
۰.۰۴	۱	۰.۰۴	مواجه شدن با کمبود پزشک و فضای درمانی بخاطر کمبود فضاخای درمانی در شهر
۰.۵۰	۵	۰.۱۰	موجود بودن زمین‌های مرغوب کشاورزی در اطراف شهر
۰.۲۱	۳	۰.۰۷	مهاجر پذیری شهر
۰.۰۸	۲	۰.۰۴	وجود ارتفاعات و آثار باستانی

منبع: (یافته‌های پژوهش)

جدول ۸- تجزیه و تحلیل عوامل داخلی در نقاط قوت

امتیاز	درجه بندی	وزن	نقاط قوت (S)
۰.۴۰	۵	۰.۰۸	وجود مراکز دانشگاهی دولتی، پیام نور، آزاد و فنی حرفه‌ای در شهر نورآباد
۰.۲۸	۴	۰.۰۷	وجود بیمارستان مناسب در شهر
۰.۱۲	۲	۰.۰۳	وجود هتل لیدوما در شهر
۰.۴۵	۵	۰.۰۹	زمین‌های بایر درون بافت
۰.۵۰	۵	۰.۱۰	اراضی واقع در شرق و جنوب شرقی شهر
۰.۱۵	۳	۰.۰۵	دسترسی مناسب شهروندان و مسافران به واحدهای درمانی
۰.۳	۱	۰.۰۳	جایگاه مناسب مراکز فرهنگی در شهر
۰.۲۴	۳	۰.۰۸	وجود مراکز مذهبی متعدد در شهر
۰.۱۲	۳	۰.۰۴	احداث خانه‌های مسکونی جدید با مصالح قوی
۰.۱۸	۳	۰.۰۶	وجود دو رودخانه مهم در شمال و جنوب شهر

منبع: (یافته‌های پژوهش)

جدول ۹- تجزیه و تحلیل عوامل داخلی در ضعف‌ها

امتیاز	درجه بندی	وزن	نقاط ضعف (W)
۰.۱۰	۲	۰.۰۵	قرارگیری نامناسب کاربری صنعتی و کارگاهی درهنگام ورود به شهر و ایجاد منظره زشت
۰.۱۲	۳	۰.۰۴	عدم مکانیابی درست بعضی از ادارات در سطح شهر
۰.۳۶	۴	۰.۰۹	مناسب نبودن سیستم شبکه بندی مثل، ناکافی بودن ظرفیت تقاطعات و فقدان شبکه‌های واسطه‌ای
۰.۵۰	۵	۰.۱۰	کمبود شدید کاربری فضای سبز در شهر
۰.۲۷	۳	۰.۰۹	وجود اکثر فضای سبز در یک قسمت شهر (در بلوار امام خامنه‌ای)
۰.۱۲	۳	۰.۰۴	کمبود جا و مکان برای پارک ماشین در ترمینال شهر

۰,۱۰	۲	۰,۰۵	نبود دستشویی عمومی و توالت در شهر
۰,۱۴	۲	۰,۰۷	تمرکز واحدهای درمانی در مرکز شهر
۰,۲۸	۴	۰,۰۷	استقرار نامناسب برخی تاسیسات و تجهیزات در شهر مثل پمپ بنزین، قبرستان
۰,۳۲	۰,۰۴	۰,۰۸	فقدان سیستم فاضلاب شهری در سطح کل شهر
۰,۰۴	۲	۰,۰۲	نبو مکان مناسب و ثابت میوه فروشی در شهر

منبع: (یافته‌های پژوهش)

جدول ۱۰- اولویت بندی نقاط قوت و ضعف در توسعه فیزیکی شهر نورآباد

رتبه	(W) اولویت بندی نقاط ضعف	رتبه	(S) اولویت بندی نقاط قوت
۱	کمبود شدید کاربری فضای سبز در شهر	۱	اراضی واقع در شرق و جنوب شرقی شهر
۲	مناسب نبودن سیستم شبکه بندی شهر مثل، ناکافی بودن ظرفیت تقاطعات و فقدان شبکه‌های واسطه ای	۲	زمین‌های بایر درون بافت
۳	فقدان سیستم فاضلاب شهر در سطح کل شهر	۳	وجود مراکز دانشگاهی (دولتی، پیام نور، فنی حرفه‌ای و آزاد) در شهر
۴	استقرار نامناسب برخی تاسیسات و تجهیزات در شهر مثل پمپ بنزین، قبرستان	۴	وجود بیمارستان مناسب در شهر
۵	وجود اکثر فضاهای سبز در بلوار امام	۵	وجود مراکز مذهبی متعدد در شهر
۶	تمرکز واحدهای درمانی در مرکز شهر	۶	وجود دو رودخانه مهم در شمال و جنوب شهر
۷	قرارگیری نامناسب کاربری صنعتی و کارگاهی در هنگام ورود به شهر	۷	دسترسی مناسب شهروندان و مسافران به مراکز درمانی
۸	عدم مکانیابی درست بعضی از ادارات در شهر	۸	احداث خانه‌های مسکونی جدید با مصالح قوی
۹	کمبود جا و مکان برای پارک ماشین در ترمینال شهر	۹	وجود هتل
۱۰	فقدان دستشویی عمومی و توالت در شهر	۱۰	جایگاه مناسب مراکز فرهنگی در شهر
۱۱	نبود مکان مناسب و ثابت میوه فروشی در شهر	—	—

منبع: (یافته‌های پژوهش)

جدول ۱۱- اولویت بندی فرصت‌ها و تهدیدها در توسعه فیزیکی شهر نورآباد

رتبه	(T) اولویت بندی تهدیدها	رتبه	(O) اولویت بندی فرصت‌ها
۱	وجود زمین‌های کشاورزی در اطراف شهر	۱	موقعیت نسبی و ارتباطی شهر
۲	عبور خط برق فشار قوی	۲	برخورداری از چشم اندازهای طبیعی و گردشگری
۳	عبور خط انتقال گاز	۳	برخورداری از چشمه آب معدنی
۴	عبور خط انتقال نفت	۴	برخورداری از تعداد جمعیت تحصیلکرده
۵	مهاجر پذیری شهر	۵	برخوردار بودن شهر از شیب ملایم
۶	افزایش نرخ بیکاری	۶	حاصلخیزی خاک و تولیدات کشاورزی
۷	عدم سرمایه گذاری مناسب در زمینه گردشگری شهر و شهرستان	۷	فعال کردن خطوط اتوبوس رانی در شهر نورآباد به مناطق دیگر
۸	آلودگی برخی از تجهیزات مثل کشتارگاه برای مردم	۸	احداث کتابخانه بزرگ و مناسب برای شهر و فرهنگ کتاب خوانی در شهر
۹	نداشتن برنامه مناسب برای وضعیت حمل و نقل شهر و حومه آن	۹	امکانات توسعه صنعتی
۱۰	وجود ارتفاعات و آثار باستانی	۱۰	تصویب قوانین، جهت ایجاد شبکه مطلوب
۱۱	مواجه شدن با کمبود پزشک و فضاهای درمانی بخاطر کمبود فضاهای درمانی در شهر	۱۱	امکان احداث پارک در کنار مجتمع مسکونی استادبوم

منبع: (یافته‌های پژوهش)

جدول ۱۲- خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک

برنامه ریزی			امتیاز	درجه بندی	وزن	عوامل استراتژیک
بلند مدت	میان مدت	کوتاه مدت				
*	*		۰,۵۰	۵	۰,۱۰	اراضی واقع در جنوب شرقی شهر S1=
*		*	۰,۴۵	۵	۰,۰۹	زمین‌های بایر درون بافت S2=
*		*	۰,۴۰	۵	۰,۰۸	وجود مراکز دانشگاهی در شهر نورآباد S3=
	*	*	۰,۵	۵	۰,۱۰	کمبود شدید کاربری فضای سبز W1=
*	*	*	۰,۳۶	۴	۰,۰۹	مناسب نبودن سیستم شبکه بندی شهر W2=
		*	۰,۳۲	۴	۰,۰۸	فقدان سیستم فاضلاب شهری در کل شهر W3=
*			۰,۴۵	۵	۰,۰۹	موقعیت نسبی و ارتباطی شهر O1=
*	*	*	۰,۳۲	۴	۰,۰۸	برخورداري از چشم انداز طبیعی و گردشگری O2=
	*	*	۰,۲۸	۴	۰,۰۷	برخورداري از چشمه آب معدنی O3=
*	*	*	۰,۵۰	۵	۰,۱۰	وجود زمین‌های کشاورزی اطراف شهر T1=
*		*	۰,۳۲	۴	۰,۰۸	عبور خط برق فشار قوی T2=
*		*	۰,۳۲	۴	۰,۰۸	عبور خط انتقال گاز T3=
*		*	۰,۲۸	۳	۰,۰۷	عبور خط انتقال نفت T4=

منبع: (یافته‌های پژوهش)

راهبرد تنوع (ST)

- ساماندهی و هدایت توسعه کالبدی شهر بطرف مشرق و اراضی واقع در جنوب شرقی شهر؛

- مدیریت و رسیدگی مسئولین با مشخص کردن مسیر خط نفت، گاز و برق و رعایت استانداردهای آن جهت توسعه زیرساخت‌ها؛

- برخوردار بودن از هتل لیدوما و همچنین مدیریتی کارآمد و مفید در زمینه ساخت و ساز جهت اشتغال‌زایی؛

- جلوگیری از مهاجرت بی رویه به مرکز شهر بدلیل زیرساخت‌مان رفتن باغات و مزارع و هدایت آنها به سمت اراضی بایر درون بافت شهر.

راهبرد بازنگری (wo)

- توسعه و گسترش پارک و فضاهای سبز و مکانیابی دقیق و به روز با توجه به حاصلخیز بودن خاک؛

(SO) راهبردهای رقابتی / تهاجمی

- فوق العاده بودن موقعیت استراتژیک شهر و همچنین قرار گرفتن تعدادی از اماکن مذهبی جهت توسعه شهر؛

- استفاده از چشم اندازهای طبیعی به ویژه دو رودخانه مهم در شهر جهت بازدهی بیشتر محصولات کشاورزی؛

- ایجاد مراکز و تاسیسات فرهنگی آموزشی و رفاهی در زمین‌های واقع در شرق و جنوب شرقی شهر و اراضی بایر درون بافت؛

- برخوردار بودن از مراکز دانشگاهی و افراد تحصیلکرده در شهر؛

- مکان‌گزینی مناسب بیمارستان شهر در نزدیکی موقعیت استراتژیک شهر و دسترسی همه شهروندان به این مرکز درمانی؛

- احداث و توسعه خانه‌های مسکونی جدید با مصالح قوی با توجه به شیب ملایم شهر.

تأثیر آنها در توسعه به شرح ذیل بیان می‌دارد: نقاط قوت (اراضی واقع در شرق و جنوب شرقی شهر، زمین‌های بایر درون بافت، وجود مراکز دانشگاهی دولتی پیام نور فنی حرفه‌ای و آزاد)، نقاط ضعف (کمبود شدید کاربری فضای سبز، مناسب نبودن سیستم شبکه بندی شهر مثل ناکافی بودن ظرفیت تقاطعات و فقدان شبکه‌های واسطه‌ای، فقدان سیستم فاضلاب شهری در سطح کل شهر) فرصت‌ها (موقعیت نسبی و ارتباطی شهر، برخورداری از چشم اندازهای طبیعی و گردشگری، برخورداری از چشمه آب معدنی) واز بین تهدیدهای خارجی نیز (وجود زمین‌های کشاورزی اطراف شهر، عبور خط برق فشار قوی، عبور خط انتقال گاز، عبور خط انتقال نفت) بعنوان مهم‌ترین تهدید خارجی قلمداد می‌شود.

توسعه بی‌رویه شهرها در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، مشکلات فراوانی را به وجود آورده است که یکی از این مشکلات، ساخت و سازهای بی‌رویه بدون در نظر گرفتن استانداردها و بی‌توجه به محیط زیست شهری است. شهر نورآباد نیز از این فرایند به دور نمانده و توسعه روزافزون این شهر باعث شده که میزان فضای سبز شهری در مقایسه با مساحت شهرها و سرانه‌های در نظر گرفته شده، بسیار کاهش یابد؛ بنابراین وضعیت موجود شهر، نه تنها حکم بر ایجاد فضاهای سبز در سطح وسیع و برنامه ریزی دقیق می‌نماید، بلکه بیش از هر زمان دیگر طالب فضاهای سبز وسیع به منظور برقراری موازنه اکولوژیکی در مقابل محیط‌های ساخته شده است. و از سوی دیگر نتایج حاکی از آن است که اختلافات فاحشی از نظر میزان برخورداری از امکانات بین محلات شهر نورآباد مشاهده می‌شود. به

- ایجاد شبکه‌ای مطلوب و ارائه راهبردی مناسب جهت توسعه سیستم فاضلاب در سطح کل شهر برای جلوگیری از آلودگی آن؛
- ایجاد و گسترش تاسیسات و تجهیزات واحدهای درمانی در سطح شهر؛
- مدیریت و ساماندهی، مکان‌یابی مناسب و مطلوب جهت استقرار تاسیسات و تجهیزات مثل پمپ بنزین، قبرستان، کشتارگاه و آتش نشانی.

راهبرد تدافعی (WT)

- تدوین مقررات و تأکید بر اجرای آنها در زمینه استناد دارد سازی خط نفت، گاز و برق و استفاده مطلوب از اراضی کشاورزی و اجرای طرح‌های کوتاه مدت و بلند مدت؛
- توسعه خدمات بهداشتی و درمانی در شهر به نسبت افزایش جمعیت؛
- توجه شهرداری و سرمایه‌گذاری در زمینه توسعه گردشگری و توزیع فضای سبز در شهر جهت ارتقای فرهنگ گردشگری و اشتغال؛

- مکان‌گزینی درست کاربری صنعتی و کارگاهی در شهر و همچنین توجه شهردار به مسئله پارکینگ ترمینال شهر.

۴- نتیجه گیری

با توجه به منابع نظریه تحقیق و مطالعات میدانی انجام شده بمنظور ارائه راهکارها و راهبردهایی جهت توسعه، قابلیت‌ها و محدودیت‌های توسعه در خصوص محدوده مورد مطالعه SWOT فیزیکی شهر، به وسیله روش مشخص و راهکارهایی برای توسعه فیزیکی و شهری سالم ارائه شد. با توجه به مطالعات انجام شده نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها مشخص گشته است که مهمترین آنها را با توجه به

- انتخاب صحیح مسیر توسعه در جهتی که باعث تخریب محیط زیست نشود و فقط اراضی توسعه پایدار را در پی داشته باشد

- شهر می‌تواند به سمت مشرق که زمین‌های کشاورزی آن برای کشاورزی مرغوب نیست سوق داده شود

- توسعه و تجهیز فضای سبز در داخل بافت شهر و در نظر گرفتن فضاهای فروش کوچک در مجاورت آن

- احداث واحدهای تجهیزاتی مورد نیاز در خارج از محدوده خدماتی

- زیبا سازی فضای شهری با تاکید بر فرم‌های مناسب فضایی در جداره مسیرهای اصلی شهر

- توسعه حمل و نقل عمومی و فعال کردن خطوط اتوبوس رانی برای کاهش بار ترافیکی و آلودگی شهر

- با توجه به کمبود امکانات گذران اوقات فراغت و فضای سبز موجود در شهر ایجاد پارک‌ها و فضاهای سبز، و مکانیابی مناسب آنها در کنار آنها از جمله: ایجاد فرهنگسراها، سینماها، و مجتمع‌های آموزشی متنوع در نقاط مختلف شهر

- استفاده از موقعیت استراتژیک شهرو موقعیت ارتباطی آن برای ایجاد ارتباط بازرگانی و خدماتی

- استفاده از پتانسیل‌های گردشگری و چشم اندازهای طبیعی به ویژه چشمه آب معدنی

- استفاده از زمین‌های نامرغوب در جنوب شرقی شهر به جای استفاده از زمین‌های اطراف شهر

- مدیریت و ساماندهی فضاهای خالی داخل بافت شهر

طوری‌که محلات مرکزی شهر یعنی محله یک و دو از ناحیه دوم شهری در سطح برخوردار قرار می‌گیرند، در صورتی که محلات اسکان عشایر(محل قرار گیری مجتمع‌های مسکونی) و دوراهی از محلات ناحیه یک شهر نورآباد در رده محروم از امکانات و خدمات شهری قرار دارند با توجه به اینکه یکی از خصوصیات شهر سالم دسترسی همه شهروندان به امکانات است مدیریت شهری نورآباد باید سعی در رفع نیازهای محلات کمتر برخوردار از لحاظ برخورداری از خدمات شهری در راستای حرکت به سوی شهر سالم بردارد.

بطور کلی می‌توان گفت که اگر شهر نورآباد ممسنی می‌خواهد به حد مطلوبی از توسعه کالبدی و شهری سالم دست یابد و عملکردها و راهکارهای آن بطوریکه باید به بهره برداری برسند و نتیجه‌ای مثبت برای توسعه داشته باشد نیازمند مدیریت محیط زیست، برنامه ریزی واقع بینانه و مدیریت صحیح و قابل اجرا، تصویب قوانین صریح و محکم و نظارت بر اجرای آنها است.

۵- پیشنهادها

- توجه به موقعیت ارتباطی و چشم اندازهای طبیعی و چشمه آب معدنی در برنامه‌های کوتاه مدت و بلند مدت شهر

- جلوگیری از پیشروی شهر به سمت اراضی کشاورزی

- مشخص کردن مسیر مشخص خطوط انتقال گاز، نفت و برق و معرفی بارز محدوده آن

رهنمایی، محمد تقی، مجموعه مباحث و روشهای شهرسازی، ۱۳۶۹، انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی

زنگنه چکنی، یعقوب، عوامل تأثیرگذار بر توسعه فیزیکی و ساخت اجتماعی، فضایی شهر سبزوار، ۱۳۸۱، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس تهران

زیاری، کرامت اله و جانبابانژاد، محمد حسین، (۱۳۹۱)، اصول و معیارهای شهر سالم، فصلنامه سپهر، سال بیست و یکم، شماره ۸۲ شکوئی، حسین، دیدگاههای نو در جغرافیای شهری، ۱۳۸۶ تهران، انتشارات سمت

شیعه، اسماعیل، ۱۳۸۲، لزوم تحول مدیریت شهری در ایران، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره بهار و تابستان

ضرابی، اصغر، غلامی بيمرغ، یونس و موسوی، علی، ۱۳۸۸، بررسی کاربری اراضی شهر نورآباد ممسنی با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی، فصلنامه پژوهش‌های شهری و منطقه ای، سال اول، شماره اول

کرم، عبدالامیر، تحلیل تناسب زمین برای توسعه کالبدی در محور شمالغرب شیراز، ۱۳۸۴، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۴

گلکار، کورش (۱۳۸۴)، مناسب سازی تکنیک تحلیلی سوات (SWOT) برای کاربری در طراحی شهری، مجله صفا، شماره ۴۱، سال پانزدهم، پائیز و زمستان

طرح جامع، (۱۳۷۴)، شهر نورآباد ممسنی

- توسعه کاربری مسکونی در اراضی کشاورزی شمال شرقی شهر بدلیل نامناسب بودن و نزدیکی به تاسیسات شهری.

منابع

احمدی، حسن (۱۳۸۵)، ریشه‌های پیدایش ایده ی شهر سالم، فصلنامه بین المللی فنی مهندسی ساخت شهر، سال سوم، شماره ۶-۷
ابراهیم زاده، عیسی، تحلیل عوامل موثر بر گسترش گردشگری در ناحیه ساحلی چابهار، ۱۳۸۸، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه ای، سال اول، شماره اول.

امیری فهلیانی، محمد رضا، امکان سنجی توسعه گردشگری شهرستان ممسنی با تأکید بر شهر نورآباد، ۱۳۹۰، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز

پوراحمد، احمد و شمعی، علی، (۱۳۸۰)، توسعه فیزیکی شهر یزد و تأثیر آن بر ساختار جمعیت بافت قدیم شهر، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۸ پورجعفر، محمدرضا، منتظرالحجه، مهدی، رنجبر،

احسان و کبیری، رضا، (۱۳۹۰)، بررسی روند توسعه فیزیکی شهر جدید سهند و تعیین محدوده‌های آتی آن، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه ای، سال چهارم، شماره سیزدهم

حبیبی فهلیانی، حسن، (۱۳۷۳)، ممسنی در گذرگاه تاریخ، شیراز، انتشارات نوید

جهانفر، دکتر محمد، ویژگی‌های جمعیت شناسی ایران، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور. ۱۳۸۸

مجیدی کرایبی، نورمحمد (۱۳۷۱)، تاریخ و جغرافیای ممسنی، تهران، انتشارات علمی فرهنگی

مرادی مسیحی، وراز (۱۳۸۱)، برنامه ریزی استراتژیک در کلان شهرها، انتشارات پردازش و برنامه ریزی شهری، تهران، چاپ اول

واحدیان بیکی، لیلا، پوراحمد، احمد و سیف الدینی، فرانک (۱۳۹۰)، اثر توسعه فیزیکی شهر تهران بر تغییر کاربری اراضی منطقه ۵، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال چهارم، شماره اول

Castells, manuel(1975), the question urban paris, Black well
Health; 15(1-2): 207-14. Health Care Services Agency

WHO. (2000). "Regional Developing a Healthy Cieties Project". WHO Regional Office for the western pacific.

Uwe. Deichman, Somik V. Lall, Ajay. Suri, Prgys. R (2008), Improved Urban Management, World Bank Policy Research Working Paper, Washington. DC.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی